

Posudek oponenta práce na diplomovou práci Bc. Kateřiny Trailinové Vývoj čtenářství v české společnosti v posledních desetiletích

Výzkum čtenářství probíhá v posledních letech především na půdě Ústavu pro českou literaturu, práce Kateřiny Trailinové ukazuje že jde o téma také sociologické.

V práci účelně využita relevantní literatura. Jde spíše o shrnující texty a texty shrnující výsledky výzkumů. Lze jen trochu litovat, že se autorka neodvážila více pracovat se základní literaturou na téma diferenciací vkusu a životního stylu – mám na mysli především Bourdieua, který sice využít je, ale dosti okrajově a při formulování hypotéz vůbec. Platí ale, že cíle práce a na ně navázané hypotézy jsou formulovány srozumitelně a na základě literatury.

V částech, které předchází analýze, autorka čtenáři poskytuje kvalitní obecný rámec pro porozumění vývoji čtenářství a knižní kultury na území ČR a také pro oblast trávení volného času.

Těžiště textu je ovšem v oblasti práce s empirickými daty. Zvolené metody odpovídají cílům práce a dostupným datům. Určitou výjimku v tomto představuje analýza vlivů determinujících preferované žánry knih. Ta, přestože je při ní využita lineární regrese, není příliš přesvědčivá, neboť využitá data pocházejí z výzkumu, který byl zaměřen pouze na "dělnické" a "vysokoškolské" rodiče, takže testovat zde například roli vzdělání se mi zdá problematické, stejně jako je problematické srovnávat závěry s Trávníčkovým výzkumem, který je reprezentativní pro celou dospělou populaci ČR - což ovšem autorka sama uvádí.

Analýza vývoje čtenářství a jeho souvislostí a determinant postupuje po jednotlivých hypotézách a dospívá k smysluplným závěrům. Při čtení údajů o vývoji podílu čtenářů¹ mě napadlo, že poměrně zásadní výkyvy během devadesátých let by bylo možné interpretovat i s ohledem na měnící se sociální normy že čtení je správné a člověk by měl číst. Na počátku devadesátých let mohlo dojít k propadu této normy ve prospěch jiných aktivit (kariéra, cestování) což se mohlo projevit nejen na skutečné míře čtenářství, ale také na míře „přetvářky“, kdy lidé kteří nečtou nebo čtou málo se při dotazování cítí méně „zahanbení“ a necítí takový tlak prezentovat se jako pravidelní čtenáři (social desirability effect). To ovšem beru spíše jako podnět k diskusi (je to pouze spekulace) na obhajobě, než kritiku práce.

Ještě jednotlivé poznámky a výhrady:

Na straně 47 se u popisu rekódování proměnných pro analýzu píše, že byla „úroveň dosaženého vzdělání rozdělena na 3 kategorie (ZŠ+VY, SŠ a VŠ)“. Bylo ověřováno zda se nějak liší vyučení a ti, kdo mají pouze ZŠ? Nebo pro toto rozlišení nebyla původní data odpovídající?

¹ Na straně 55 je napsáno: „Před rokem 1989 četla téměř polovina populace (46 %), po tomto roce dochází k úbytku čtenářů na 1/3. Na konci 90. let můžeme pozorovat přibližování se k podílu čtenářů, který můžeme vidět v 80. letech. Od nového desetiletí pozorujeme pozvolný pokles podílu čtenářů až na 38 %.“

Pro stanovení kohort je zásadní, alespoň pokud to dobře chápu, do jaké míry byli respondenti socializováni v tom kterém období, vystaveni televizi. Myslím, že by bylo dobré ony televizní generace lépe popsat, respektive vysvětlit například to, proč je dělítkem rok 1976 – došlo tehdy k nějakému skoku ve vybavení televizory či televizním vysílání? Nebo jde „jen“ pragmatické rozhodnutí opřené o statistický údaj, že v této době připadal na každou domácnost televizor (jak by naznačoval údaj v závěru práce).

Ještě úplná drobnost. Na straně 45 je uvedeno, že výzkum „Deset let společenské transformace v České a Slovenské republice připravil Výzkumný tým transformace sociální struktury Sociologického ústavu ČSAV“ V době tohoto výzkumu z 1999 již existovala AV ČR. Naopak u výzkumů z osmdesátých a počátku devadesátých let je uveden Sociologický ústav AV ČR jako autor.

Z výše uvedených důvodů doporučuji práci přijmout k obhajobě a hodnotit ji známkou velmi dobře.

V Praze 18. 9. 2014

Martin Vávra